

РОЗДІЛ 1

Екіпаж немилосердно трясло, і Яків укотре пожалкував, що вирішив згаяти час у дорозі саме за книжкою. Про розбитий пугівець до Кам'янця Дарця розповідала не раз, але він чомусь сподівався, що той усе ж видасться кращим. Марно. Кілька злив на початку вересня зробили зі шляху каторгу для коней і чотирьох пасажирів екіпажа, що прямував до губерньського міста.

Вирушили із Проскурова на світанні, коли густий туман у сірих сутінках перетворював навколишні будинки на ледь помітні примари. Не надто чисті їхні віконця майже не пропускали й так кволого світла, тож здавалося, що екіпаж просувається дном чудернацького озера, темна вода якого погрозливо хлюпотить за віконним склом. Ситуацію не рятували навіть припасовані на передку підсліпуваті ліхтарі, що двома жовтуватими плямами відбивалися на стіні туману. Візник сунув околицею Проскурова обережно, наче навпомацки. Тільки неподалік Ружичної¹, коли холодне жовтневе сонце підбилося достатньо високо, аби розігнати вранішній півморок, четверик коней нарешті наддав ходу. Це геть ніяк не потішило пасажирів: розквашена дорога не додавала по дорожці комфорту, а зношені ресори старого екіпажа зовсім не згладжували ями, грудки, вибоїни та горбки, які її вкривали.

Поки виїздили із Проскурова, поки тяглися довжелезною Кам'янецькою в бік Ружичної та поки зрештою за віконцем не можна було розгледіти нічого, окрім кількох аршинів сірої мряки, Яків пробував дрімати. Але візник, певно, мав інші плани, бо немовби зумисне вибирав найглибші колії, у яких старезна

¹ Ружична — колись село на південній околиці Проскурова, тепер — один із мікрорайонів Хмельницького. (Тут і далі прим. авт.)

конструкція екіпажа відчайдушно хилиталася з боку на бік, рипіла та тріщала, наче ремствуючи на свою важку долю. Яків кілька разів добряче влупився головою в стінку, оббиту колісь синім, а тепер вицвілим і потертим сукном, від того нарешті прокинувся й узявся, притлумлюючи позіхання, розрізняти у потемках обличчя своїх попутників. На поштовій станції він не придивлявся до оточення (та й у світлі єдиної лампи з давно не чищеним склом особливо щось не розгледити), тому зараз упівока, нишком обводив поглядом салон.

Якраз навпроти нього намагався куняти, крізь непевний сон обома руками притискаючи до себе пошарпаного саквояжа, середнього віку чолов'яга з куценькою акуратною борідкою. Від постійної хитавиці капелюх подорожнього раз по раз сповзав йому на лоба та затуляв обличчя. Тоді Яків ковзнув поглядом по руках, що тулили до грудей саквояж, зауважив на пальці обручку й ледь помітно всміхнувся, бо, незважаючи на кількामीсячну працю поліційним лікарем і чималий досвід, дедуктивний метод Шерлока Голмса він так і не опанував: попутник залишався для нього просто чоловіком з обручкою на пальці.

Біля чолов'яги із саквояжем сиділа закутана в дорожнє пальто літня дама, що часто підносила до носа хусточку — певно, встигла підхопити осінню застуду. Вона прикипіла очима до закрутів туману за віконцем, неначе воліла щось побачити в сутінках. Коли ж екіпаж вибрався на путівець і затрясся на горбкуватій дорозі, дама заходилася болісно морщитися та безмовно ворушити губами, немов читаючи молитви, щойно під колеса втрапляла чергова яма.

Сусіду ліворуч Яків роздивитися не зміг: одразу після посадки той насунув капелюха на очі, схрестив на грудях, чи то пак — животі, руки, прикрив їх важкою лопатою бороди й за мить уже розмірено сопів, ігноруючи всі спроби візника завадити його відпочинку.

Про повноцінний сон годі було й мріяти, а дурити організм спробами подрімати Яків не вмів. Екіпаж і дорога аж ніяк не давали можливості поринути в сон, і Яків щиро заздрих бороданеві, який, здавалося, не відчував жодної вибоїни. Він про-

довжував сопіти, лише іноді підхрюпуючи, коли колесо вганялося в особливо велику яму, підкидаючи екіпаж високо вгору.

Сусід же навпроти — Яків помітив це й усміхнувся власній уважності — не спав, а тільки вдавав, що куняє: під опущеними повіками рухалися очі, пальці стискали саквояж, а уста злегка кривилися, коли візник не оминав чергову колію.

В екіпажі потроху світлішало, але надія, що ось-ось нарешті визирне сонце й розжене надокучливий туман, зникла з першими краплями дощу, що вдарили в шибку. Знадвору долинула нерозбірлива лайка візника: той проклинав гнилу погоду, вигадливо тулив до купи слова й пересипав кучеряві прокльони ідишем.

— Ох ти, Господи, — стиха пробурмотіла дама, не відводячи погляду від мокрої шиби. — Це ж як зарядить на цілий день, то й до вечора не доберемося.

— А що тоді? — упівголоса запитав Яків (тонкощів дороги до Кам'янця він не знав). Дама зітхнула й осудливо зиркнула на недосвідченого співрозмовника.

— Усяке може статися. Як дорогу не дуже розвезе, то до опівночі якось доколиваємося.

— А як?.. — Яків обмірковував найгірший варіант.

— А як ні, то, не приведи Господи, доведеться на поштовій станції в Дунаївцях¹ ночувати, — не змінюючи положення, густим сонним басом прогув бородань. Яків обернувся до сусіда, але той, вочевидь, вичерпав тему й знову поринув у сон.

— Сподіватимемося на краще, — гмикнув Яків. Він не надто уявляв собі поштову станцію Дунаївців, однак розумів, що вигод пристойного готелю там очікувати не варто (нахабні блощиці не дадуть не те що заснути, а навіть бодай прихилити голову до подушки).

— Сподіватимемося, — повторила за ним дама та відвернулася до вікна.

Коротка розмова стихла, перестук дощових крапель наганяв сон, але хитавиця ніяк не давала Якову заснути, тож він дістав

¹ Дунаївці — містечко приблизно за 20 км на північ від Кам'янця-Подільського.

із кишені пальта книжку, зручніше вмовстився коло віконця і спробував заглибитися в читання. За кілька хвилин, дратівливо ловлячи поглядом танцюючі рядки, Яків уперше пожалкував, що до Кам'янця досі не прокладено залізницю¹: у вагоні потяга можна було б не лише спокійно почитати, а й випити чаю і розім'яти ноги. Та що там говорити. Про те, щоб через дощ залишатися на ніч у Дунаївцях, у такому разі навіть не йшлося б!

Яків зітхнув і перегорнув сторінку. Книжка виявилася не просто цікавою, а неймовірно захопливою, попри те що доводилося із чималими зусиллями продиратися крізь викрутаси англійських фраз, відточуючи разом знання заморської мови. Перекладу роману, що вийшов друком усього кілька років тому, ще не було, але Яків не довго вагався, коли у книгарні Яцемирської знайомий продавець почав розхвалювати нову книжку: не часто у Проскурові вдавалося натрапити на новинки, якими зачитувалася вся прогресивна Європа. І хоча англійська Ровнера накульгувала на обидві ноги, але с'як-так, за допомоги кишенькового словника, він розплутував хитросплетений сюжет. Це був «Дракула»² ірландця Стокера, і тиждень тому Яків уперше подивовано помітив, що засидівся за читанням ледь не до третьої години ночі геть не через важкість перекладу, а тому, що разом із Джонатаном Гаркером переживав усі жахи, що коїлися з головним героєм у далекій Трансильванії.

Оповідь заворожувала так, що Яків зрештою припинив зважати на немилосердну хитавицю, блякле світло та розпачливу лайку візника, який у відчай кляв не тільки негоду, а й усе на світі.

Яків немов сам переживав те, що випало на долю головного героя оповіді, замкненого в замку графа Дракули. І хоч історія була звичайнісінькою вигадкою, та автор так майстерно викладав події, що оповідач наче ставав свідком усього, про що читав. Текст був таким химерним, що в найбільш напружених місцях Яків надовго затримував подих, цідив повітря крізь зуби

¹ Перший пасажирський потяг до Кам'янця прибув лише 14 березня 1914 року.

² Уперше опублікований 1897 року.

та важко повертався до дійсності, у якій моторошна книжка була лише витвором авторської фантазії.

Неприємний здогад шпичкою штрикнув Ровнерові груди. Він на хвилюкку опустил книжку та спрямував невидючий погляд у простір салону: у голові зринула неймовірна думка, змушуючи шкіру на потилиці взятися сиротами. Яків струснув головою, кілька разів глибоко вдихнув і вкотре прочитав ім'я автора на обкладинці — це ж треба так заволодіти увагою читача, щоби приверзлося таке безглуздя! Утім Стокер нічого особливого й не видадував — просто вмістив у товстенький роман народні легенди про кровожерливі породження пітьми, додав дрібку історії, а відтак подарував світові оповідь, що сколихнула уми Європи.

Яків провів рукою по обличчі, наче збираючи невидиму павутину неприємних міркувань, знову при звичаївся до непевного світла та спробував поринути в роман. Але дурнуваті помисли не давали спокою, і Ровнер упіймав себе на тому, що кілька хвилин читає, не пам'ятаючи нічого з прочитаного, — просто пропускає крізь себе іноземні слова, тоді як внутрішнім зором бачить невеликий шмат паперу — телеграму.

Екіпаж труснуло так, що із вузеньких полиць на голови мандрівників посипалися їхні речі. Просто на руки Якову гепнулася його парасолька, вибила книжку й нарешті перервала плин важких думок.

— Насравмамі... — стиха пробурмотів бородань суто проскурівську лайку, від чого вуста Якова мимоволі розтяглися в усмішці. — Аби живим доїхати.

Про читання, а тим паче про сон, не могло тепер і йтися: подорожні заходилися прилаштовувати на місце поклажу. Яків намацав на підлозі книжку й довго шукав потрібну сторінку, аби помістити туди закладку.

— Що, юначе, не годяться наші дороги для читання? — Бородань говорив трохи іронічно, немовби почувався відповідальним за препоганий стан губернських доріг. Чи так воно й було? Яків відповів черговою усмішкою, прикриваючи книжку рукою.

— Ох, не годяться.

— А ще ж якийсь рік тому були цілком пристойні.

— Часто доводиться їздити до Кам'янця?

— Майже щомісяця, — невесело всміхнувся бородань. — Бодай йому лиха година з тими дорогами.

— І так по всій губернії, — раптом озвався чоловік із саквоюжем і ніби змахнув рукою з очей залишки сторожкого сну. — Перепрошую, що перериваю бесіду.

— Та чого там, — поблажливо пробасив бородань. — Що ж іще в дорозі робити, як не розмовляти? — Він кивнув на Якова. — Он пан уже переконався, що книжку не завжди в руках утримаєш.

— Тут аби власне серце в грудях утримати, — скривилася літня пані, хапаючись рукою за груди.

— Отож, — продовжив «саквоюж», як подумки «охрестив» Яків чоловіка з валізою, — мені доводиться чималенько подорожувати губернією та за її межами, і всюди ситуація така сама, якщо не гірша. Ще між містами сяк-так, а варто звернути з найдженого тракту до сіл, то живим не вибратися. У багнюці лише кавкнеш, і ніхто не знатиме, де хреста ставити.

— А може, то мудрий стратегічний хід нашого всержителя? — хитро прискалив око бородань та обвів поглядом салон.

— Тобто? — не зрозумів жарту Яків.

— А як хто надумає піти на нас війною, то половину армії в болоті на дорогах і втопить!

— Ох, Господь із вами, — відмахнулася літня пані, вочевидь, не надто вникаючи в суть жарту. — Ще нам тільки війни бракувало.

— Не переймайтеся, пані, — поквапився заспокоїти її бородань, — найближчі кілька місяців точно можете про те не турбуватися. Який розумний полководець попреться на нас восени, такої мокви?

Так за нехитрими жартами збігло кілька хвилин подорожі. У шибку продовжував стукотіти набридуший дощ, знадвору долинали невдоволене бурмотіння візника, а екіпаж уперто пхався розбитою дорогою.

— Може, перезнайомимося? — подав голос «саквоюж». — Дорога буде довгенькою, тож сумніваюся, що варто зберігати інкогніто.

— Радо підтримую! — збадьорився бородань. — Ось із вас, юначе, і почнемо.

— Не маю нічого проти. Звати мене Юхимом, прізвище Сіцінський¹. Проживаю у Кам'янці вже трохи понад десять років.

— Стривайте, — бородань обірвав оповідача і для чогось слягнув рукою до внутрішньої кишені пальта, не знайшов там, чого шукав, і почав ляскати себе по всіх кишенях, проте за мить облишив цю справу, — Сіцінський! То ж ви автор...

«Саквоюж» поблажливо замовк і вичікувально дивився на попутника, доки той не озвався знову.

— Я ж зовсім нещодавно читав... — він ще раз заходився нишпорити руками по кишенях, а тоді зневірено махнув ними. — Ох ти ж, Господи, ніби воно щось дасть. «Город Каменец-Подольский. Историческое описание» — то ж ваша праця?

— Моя, — скромно кивнув «саквоюж».

— Ви історик? — Яків зацікавлено поглянув на сусіду.

— Священник, — усміхнувся той, побачивши здивування на обличчі Якова, і поквапливо додав: — Але є дійсним членом Подільського історико-статистичного комітету.

— Оце так попутник! — захоплено сплеснув руками бородань і звернувся до Якова та до пані: — Друзі, нам пощастило їхати в одному екіпажі з такою людиною.

— Облиште, — знітився Сіцінський, і з виразу його обличчя стало зрозуміло, що він не з тих, хто на публіку вдає скромного, а потай тішить увазі. — Я цілком звичайна людина. Роблю те, що мені до вподоби та вдається робити добре.

— Золоті слова, — погодилася пані й несподівано перехопила ініціативу, ніби хотіла чимшвидше спекатися обов'язку. — Я не можу похизуватися таким відомим іменем. Звати мене Акуліною Дмитрівною Головатаю, я звичайна проскурівська

¹ Сіцінський Юхим Йосипович (27.10.1859—07.12.1937) — історик, археолог і культурно-громадський діяч Поділля, православний священник, член Історичного товариства Нестора-літописця (від 1896), дійсний член НТШ (від 1899) і Українського наукового товариства в Києві (від 1906), Київського товариства охорони пам'яток старовини та мистецтва.